

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, МЕТОДИКА

УДК 378.147

*Наталія Миропольська,
м. Київ*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИХОВАННЯ ПЛАСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті висвітлюються питання, пов'язані із підготовкою майбутніх учителів до виховання пластичної культури школярів, пропонуються методики залучення учнів до мистецтва хореографії.

Ключові слова: *пластична культура, підготовка майбутнього вчителя, естетичне становлення.*

Втрата паритетного розвитку раціонального і емоціонального, чому сьогодні ми є свідками, загрожує естетичному становленню дитини, що означає поповнення рядів молоді із невизначеними смислоцінними орієнтирами, якій дедалі складніше знаходити власне місце серед обставин нинішнього громадського життя. Залучення учнів до мистецтва як відчуття свята, відчуття, якого в загальноосвітній школі, як і загалом в житті, не вистачає, може допомогти у поліпшення істотних вимірів внутрішньої самовизначеності молоді людини, розвитку її творчих здібностей, пов'язаних з конструктивною діяльністю зі створення нового в будь-якій галузі – соціальній, мисленнєвій, прикладній.

Мистецтво хореографії має зайняти своє почесне місце серед чинників естетичного розвитку школярів, їхньої пластичної культури, яка поєднує граційність і витонченість фізики людини з її внутрішньою наповненістю. Нехтування цим видом мистецтва, що, за висловом Л. Блок, означає систему «художнього мислення, яка оформлює виразність рухів» [1, с. 25], призводить до порушення естетичного ідеалу калокагатії, що стверджує єдність фізичної вправності і добродетності (фізичну і моральну досконалість)

людини, те, що давньогрецький скульптор Поліклет показав у своїй знаменитій статуї «Дорифор».

Актуальність статті викликана необхідністю підготовки майбутніх педагогів до активної, творчої, соціально-значущої і сповненої особистісного смислу життєдіяльності, пафос якої вони мають передати учням.

Розуміємо, що в загальноосвітній школі дуже часто неможливо займатись хореографією (як правило, відсутні вчителі-професіонали). Але навчити учнів органічно і природно поєднувати інтелектуальні й пластичні зусилля або принаймні переконати чи навіяти їм повагу до цього синтезу можна і в звичайній загальноосвітній школі, якщо починати з початкової школи та враховувати вікові інтереси цих школярів і далі – в основній і старшій школі: від навчання свідомому виконанню загальнорозвивальних вправ і рухливих ігор, спрямованих на корекцію тілобудови, постави, ходи, погляду до пластичного «проживання» певних соціальних ролей, коли учні діють від імені різних персонажів, завдяки чому здобувають безцінний життєвий досвід, тренують і розвивають здатності до спілкування, не забуваючи про власну зовнішню привабливість – **красу психофізичних якостей**.

Ми начебто соромимось краси зовнішньої, яку мають всі танцюристи, але їхня врода, не обов'язково дана батьком і матір'ю, викликана і розвинута рухом і музикою, які ще на рівні підсвідомості облагороджують дитину, викликають духовне піднесення, що відбивається на її зовнішності.

З метою поліпшення стану пластичної культури учнів потрібно готувати майбутніх вчителів (як початкових класів, так і **будь-яких навчальних предметів**) до елементарної роботи в такому напрямі. Цій темі присвячені нечисленні наукові розвідки (О. Комаровська, О. Отич, Г. Ніколаї, В. Рагозіна, Л. Цветкова) та практично орієнтований досвід подібної підготовки (А. Коротков, А. Тараканова, В. Чуба та ін.).

Тому пропонуємо згадати гімнастичну систему Франсуа Дельсарта – засновника науки про тілесну виразність, ідеї якого започаткували нове розуміння руху, поєднуючи гімнастику і мистецтво. Або ритмічну систему Е. Жак-Далькроза, який вважав,

що в основу всього покладено ритм, отже необхідно розвивати ритмічну культуру і почуття ритму. Створивши систему музично-ритмічного виховання (власне, ритмічну гімнастику), він розробив систему розвитку пластичної свободи і виразності, систему тренувань, що сприяє народженню абсолютного слуху і здібностей до імпровізації. До речі, саме в цей історичний період український режисер-новатор Лесь Курбас сформулював ідею актора – філософа, актора – мислителя, який відчуває і тримає протягом всієї дії **ритм** і одухотворено вписується в ритмічний ансамбль вистави. Тільки тоді вистава живе, вона хвилює думки і серця глядачів: «Все на світі має свій внутрішній ритм – людина, птах, дерево, будова..., моя мова, і вітер, і не тільки ритм для вуха, звуковий, але ритм і просторовий» [6, с. 28]. Якщо актор «впіймав» і відчув ритм образу, тоді він зможе перевтілитись. Цей ритм вистав йому допомагали створювати композитори Р. Глієр і Ю. Мейтус, художники: плакатно-спрощені, з обмеженням кольору декорації А. Петрицького, або конструктивістські декорації В. Меллера. Але наріжним каменем перетворення була психологія акторської гри, побудована на відчутті ритму. Л. Курбас товаришував з видатним психологом Л. Виготським, який в ті роки працював у Харкові, а серед студійців режисера був у майбутньому знаний радянський психолог, академік О. Запорожець, якого саме співпраця з Л. Курбасом надихнула на заняття психологією.

Сьогодні детально ці проблеми досліджують і впроваджують у Сумському державному педагогічному університеті ім. А.С. Макаренка під керівництвом доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри мистецької педагогіки та хореографії Г. Ніколаї [4].

Можна готувати майбутніх вчителів різних навчальних дисциплін за програмою Л. Алексєєвої, яка називала вчителя «режисером радості». Звертаючись до загальноосвітньої школи, вона у власній програмі «Художній рух» запропонувала вправи: загальнорозвивальні (наприклад, «Прання»), на напруження і розслаблення («Пальма»), динамічні вправи по колу з виконанням різних надзавдань. Все це йде під музичний супровід, розвиваючи у дітей у такий спосіб музично-рухову культуру. Своїм завданням Л. Алексєєва вважала розвиток відчуття ритму, музичної пам'яті, виховання у дітей любові до музики та естетичного смаку. Мета –

гармонійно розвинути дитину, використовуючи рухо-пластичні вправи, навички свідомого ставлення до своїх рухів, зацікавити, пробудити бажання рухатися [5, с. 224-238].

Російська вчена І. Кулагіна пропагувала цей метод на першій Всеросійській конференції з балетознавства (Москва, 1992), а в 1999 р. випустила посібник для викладачів загальноосвітньої школи і закладів додаткової освіти «Художній рух. Метод Л. Алексєєвої» (перевидання у 2002 р.).

Що реально ми маємо сьогодні в загальноосвітній школі стосовно пластичної культури учнівської молоді? У *початковій школі* – три базові дисципліни з мистецтва: «Музика», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво», який завойовує все більшу учительську аудиторію.

Згідно з тільки-но прийнятим Державним стандартом початкової загальної освіти освітня галузь «Мистецтво» передбачає 2 години на тиждень. Матеріал, пов'язаний з хореографією, наявний саме в інтегрованому варіанті навчального предмета «Мистецтво».

Наводимо, як приклад, інформацію з діючого сьогодні підручника для 3 класу (автори Л. Масол, Е. Белкіна). Він включає серед інших такі завдання, пов'язані з розвитком пластичної культури і залученням до мистецтва хореографії:

1. Слухання фрагментів з балетів «Спляча красуня» П. Чайковського, «Петрушка» І. Стравінського, «Попелюшка» С. Прокоф'єва, «Кіт у чоботях» В. Гомоляки.
2. Пантоміма під музику В. Косенка «Петрушка».
3. Розділ «Загадки Терпсіхори».
4. Іконографія: Е. Дега «Блакитні танцівниці»; Дж. Т'єполо «Менует»; П. Кончаловський «Марго танцює».
5. Словникова скринька: адажіо, па – де – де, галоп, менует, вальс, хоровод, лібрето.

Матеріалу небагато, але, разом з цим, певною мірою інформує дітей про цей жанр мистецтва.

2010 р. видано навчально-методичний посібник А. Тараканової «Танцюйте з нами» [7] для викладачів хореографії загальноосвітньої школи (1-4 класи), де детально, фахово подано різні типи вправ і танців як для дітей, яким просто цікаво займатись хореографією, так і для учнів, чиє навчання спрямоване безпосередньо на виконавське мистецтво. Важливо й те, що автор

підкреслює виховну мету майже кожного із запропонованих танців і вправ.

Цікаві творчі напрями хореографічної роботи в початковій школі пропонує В. Рагозіна: музичний, ритмічно-руховий, хореографічний, оздоровчий, активно-творчий, світоглядний, морально-етичний, інтелектуальний, комунікативний, психолого-корекційний, реалізація завдань яких відбувається через зміст художньо-естетичного виховання засобами естетизації. Він включає ритмічні вправи, підготовчі, вправи для загального розвитку, хореографічні, вправи художньої і ритмічної гімнастики, танцювальні вправи і танці, музично-ритмічні ігри і художньо-творчу хореографічну діяльність [8, с. 40-62].

Певним «проривом» у вихованні пластичної культури для початкової загальної освіти є російська програма поліхудожнього розвитку школярів 1-4 класів «Живий світ мистецтва» [2]. Серед тем завдань відзначимо такі, як: різноманітність міміки обличчя, жестів, рухів тіла, ніг, рук; імпровізаційні сценки з образотворчим і музичним рішенням; музично-ритмічні імпровізації; відчуття ритмічної культури; пластичний рух під музику різного характеру у певно заданому просторі, окресленому на підлозі; індивідуальні і колективні композиції; танцювальні фантазії за заданими елементами, предметами і образами з різних казок (1 клас);

– рухова гра-імпровізація; відтворення в рухах різних за характером творів одного жанру; створення «діалогу» руху між героями балетної вистави; моделювання поведінки, рухів героїв залежно від характеру простору; рухове зображення характеру темпу в музиці (2 клас);

– пластичне зображення конкретного міфічного билинного героя у дії; рухова фантазія під музику; дієве знайомство з обрядами (3 клас);

– твори-фантазії в танці, русі групи дітей або однієї дитини, що розповідають відомий літературний характер; рухова танцювальна імпровізація з лялькою в руках на передачу характеру героя – персонажа лялькового театру (Арлекін, Коломбіна, П'єро); музично – рухові ігри; передача внутрішніх якостей героя через особливості зовнішнього обліку і характеру; сценічна поза за образотворчою картиною, скульптурою; відчуття співрозмірності, відповідності танцювальної композиції в різному предметно-

просторовому середовищі: танцюємо в королівському палаці (менуєт, гавот), на балу у парку (вальс); на веселому карнавалі (ча-ча-ча); танцювальні імпровізації на основі фрагментів літературних творів (наприклад, Р. Кіплінга «Мауглі») (4 клас).

Для *основної школи* навчальний предмет «Мистецтво» пропонує: у 5 класі знайомство з танцем «хоровод», його історією; є фотозображення В. Писарєва, О. Філіп'євої, сцени з балету М. Скорульського «Лісова пісня»; ілюстрація картини М. Реріха «Скоморохи Скула та Єрошка».

У 6 класі (автори Л. Масол, О. Гайдамака, О. Комаровська, І. Руденко) порівняно до інших мистецтво хореографії репрезентовано досить об'ємно: по-перше, з'являються вправи на рух: спробувати передати характер мелодії М. Римського-Корсакова «Шехерезада» жестами; до фрагменту балету А. Кара-Караєва «Сім красунь» передати пластичну характеристику кожної з красунь; створити власний пластичний супровід до індійської пісні-танцю (відбувається елементарне знайомство з позиціями рук в індійському танці – мудра). Згадуються військовий і світський танці Китаю, подано фото сцен з балетів Л. Мінкуса «Боядерка», О. Градського «Мауглі», Р. Глієра «Червоний мак», К. Дебюссі «Післяполуденний відпочинок Фавна», А. Хачатуряна «Спартак», І. Стравінського «Агон» і картина художника Р. Булла, написана під впливом балету; скульптура А. Валієва «Ікар», в якій втілено образ С. Лифаря, фреска Софійського собору «Скоморохи».

Майбутні вчителі мають можливість ознайомитися і практично оволодіти програмою з хореографії, розробленою В. Рагозіною та О. Попиком, яка пропонує різноманітні види пластичної діяльності, наприклад, у 8 класі – творчу імпровізацію, диско та джазову гімнастику, історико-побутовий танець, елементи та композиції стандартизованих танців, танцювальні композиції, танцювальну гімнастику.

У 9 класі розпочинається новий базовий навчальний предмет «Художня культура», де є окремий розділ «Хореографія – вид сценічного мистецтва».

Старша школа. У підручнику за 10 клас (автори – Л. Масол, Н. Миропольська, О. Гайдамака) присвячено вивченню художньої культури України, де танцювальне мистецтво представлено

родинно-обрядовими піснями й танцями, знайомством з театрами опери та балету України.

У підручнику за 11 клас (автори Н. Миропольська, Л. Масол, Е. Белкіна, О. Гайдамака) знайомимося з художньою культурою світу. Хореографічному мистецтву присвячено теми «Франція – батьківщина класичного балету», «Танцювальна стихія Й.Штрауса», «Танець «чардаш» – душа угорського народу», «Російський балет. Видатні балетмейстери і танцівники», «Танець в індійському кіно», «Японський театр Но і театр Кабукі», «Латиноамериканські мелодії та ритми» та ін.

Розповідаємо про значущість іконографічного методу, наводячи приклад з балетмейстером Шарлем Дідло. Відомо, що не існувало наявних результатів його мистецтва, окрім пушкінських слів, державінських віршів та декількох мемуарів. І тільки гравюри 1830 – 1840 рр. Федора Толстого стали прямим графічним доказом балетів Ш. Дідло «Еолова арфа», «Ехо», у якого в юні роки Ф. Толстой брав уроки танцю [1, с. 507-525].

За вже згаданою програмою В. Рагозіної й О. Попика учень у старшій школі повинен мати уявлення про особливості хореографії та її зв'язок з музикою, сценографією (костюм, світло, декорація); знати термінологію бальної хореографії; правила бального етикету; уміти вільно рухатись по лінії танцю; виконувати рухи самостійно і погоджувати рухи в парі; володіти елементами тренажної системи сучасної хореографії і технікою виконання основних рухів сучасних хореографічних стилів; елементами пантоміми; виражати власну оцінку виконанню танцювальних рухів товаришами; відчувати потребу у творчому самовираженні засобами хореографії; орієнтуватися у поняттях «бальний» та «бально-спортивний» танець.

Звичайно, згадані аспекти підручників несуть здебільшого просвітницький пафос, підвищують історико-культурну ерудицію учнів з хореографії. А школі надзвичайно потрібні вчителі хореографії, які зуміють перетворити вихованців у чудових «лебедів» – пластичних, красивих, з гордою поставою, поглядом, адже психофізичні контури, як відомо, дуже часто перетворювально трансформуються у внутрішні, що передбачає внутрішню впевненість молодого людини у собі, її сформовану гідність, самоповагу, неприниженість.

О. Отич підкреслює значущість шкільних уроків хореографії, де дитина знаходить і правила поведінки, і пізнає почуття колективізму, і набуває почуття міри. Танцюристів, – пише вона, – «завжди можна впізнати за підтягнутістю, гарною поставою, зібраністю й разом з тим – свободою ходи, її граційністю, гарною фігурою, акуратністю. Вони енергійні, мають розвинене естетичне почуття та гарний смак» [3, с. 120].

Уроки хореографії (художнього руху, ритміки) естетизують, тобто збагачують і розвивають, особистість учня. Завдяки емоційному фундаменту, вони збалансовують і нейтралізують такі бінарні опозиції, як: учень – навколишнє, ratio – emotio, урок – позаурочна діяльність, інваріантні ознаки – індивідуальні ознаки тощо. Гармонійне конструювання та врахування значущості пластичних форм перебування учня в школі відкриває перспективи нових творчих форм їх існування завдяки введенню елементів художньо-рухових методів пізнання і експансію образності.

Представляючи життєвий матеріал естетичною стороною, пластичне мистецтво, по-перше, активізує діяльність естетичного смаку, по-друге, створює передумови для включення в естетичний простір тих особистісних сфер життєдіяльності, які поки що там представлені не були.

Список використаної літератури

1. Блок Л.Д. Классический танец: история и современность / Любовь Дмитриевна Блок. – М. : Искусство, 1987. – 556 с.
2. Живой мир искусства : программа полихудожественного развития школьников 1-4 классов. – М. : Институт художественного образования РАО, 2005. – 40 с.
3. Мистецтво у розвитку особистості : монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
4. Ніколаї Г.Ю. Методичні основи ритміки Еміля Жак-Далькроза : методичні рекомендації [для студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів] / Галина Юріївна Ніколаї. – Суми : Сумський ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – 34 с.
5. Программы дополнительного художественного образования детей [Текст] / [Т.А. Копцева]. – М. : Просвещение, 2005. – 237, [2] с. : табл.
6. Танюк Л. Монологи / Лесь Танюк. – Харків : Фоліо, 1994. – 383 с.
7. Тараканова А.П. Танцюйте з нами : навч.-метод. посіб. / Аліса Павлівна Тараканова. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 160 с.
8. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання : посіб. для вчителя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 210 с.

Наталья Миропольская

**К ВОПРОСУ О ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
К ВОСПИТАНИЮ ПЛАСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩЕЙСЯ
МОЛОДЕЖИ**

В статье освещены вопросы, связанные с подготовкой будущих учителей к воспитанию пластической культуры школьников, предлагаются методики приобщения учащихся к искусству хореографии.

Ключевые слова: пластическая культура, подготовка будущего учителя, эстетическое становление.

Natalia Myropolska

**TO THE QUESTION OF FUTURE TEACHERS' TRAINING FOR THE UP-
BRINGING OF PUPILS' PLASTIC CULTURE**

The article describes the questions, connected with future teachers' training for the up-bringing of schoolchildren's plastic culture, methods of involvement of schoolchildren to the choreography art have been proposed.

Key words: plastic culture, future teachers' training, esthetic becoming.

Одержано 05.11.2011 р.